

Володимир Петрович МАРТИНЮК

доктор економічних наук,
доцент,
Тернопільський національний економічний університет

АНАЛІЗ СТАНУ МИТНОЇ СКЛАДОВОЇ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Мартинюк, В. П. Аналіз стану митної складової фінансової безпеки України [Текст] / Володимир Петрович Мартинюк // Економічний аналіз : зб. наук. праць / Тернопільський національний економічний університет; редкол. : В. А. Дерій (голов. ред.) та ін. – Тернопіль : Видавничо-поліграфічний центр Тернопільського національного економічного університету “Економічна думка”, 2014. – Том 16. – № 1. – С. 212-218. – ISSN 1993-0259.

Анотація

Узагальнено сучасні визначення поняття “митна безпека держави”. Запропоновано індикатори митної складової фінансової безпеки, на основі яких проведено аналіз сучасного стану митної безпеки України. Зроблено висновок про посилення тенденції щодо збільшення митного навантаження на економіку.

Ключові слова: безпека; митна система; фінансова безпека; митна безпека держави.

Владимир Петрович МАРТЫНЮК

АНАЛИЗ СОСТОЯНИЯ ТАМОЖЕННОЙ СОСТАВЛЯЮЩЕЙ ФИНАНСОВОЙ БЕЗОПАСНОСТИ УКРАИНЫ

Аннотация

Обобщены существующие определения понятия “таможенная безопасность государства”. Предложены индикаторы таможенной составляющей финансовой безопасности, на основе которых проведен анализ современного состояния таможенной безопасности Украины. Сделан вывод об усилении тенденции относительно увеличения таможенной нагрузки на экономику.

Ключевые слова: безопасность; таможенная система; финансовая безопасность; таможенная безопасность государства.

Volodymyr Petrovych MARTYNIUK

Doctor of Economics,
Associate Professor,
Ternopil National Economic University

ANALYSIS OF CUSTOMS COMPONENT OF FINANCIAL SECURITY OF UKRAINE

Abstract

Existing definitions of the term “customs security” are considered in the article. Custom component indicators of financial security are determined. Due to these indicators it has been carried out the analysis of the current state of the customs security of Ukraine. It has been concluded the fact that the trend concerning the customs burden influence on the economy has increased.

Keywords: security; customs system; financial security; customs security state.

JEL classification: H560

Вступ

Митна система посідає важливе місце у процесі забезпечення економічної безпеки (ЕКБ) держави, адже від збалансованого і злагодженого функціонування всіх її елементів значною мірою залежить стан державних фінансів, макроекономічна рівновага та подальше зростання національної економіки. Митна

система, адмініструючи митні платежі, сприяючи переміщенню товарів, послуг і громадян через митний кордон, детінізуючи зовнішньоекономічні відносини, забезпечує стабільні фінансові надходження до державного бюджету. Водночас митна система є важливим й ефективним фіскальним інструментом впливу на економічні процеси всередині держави та гарантом захисту національних економічних інтересів. Захищаючи внутрішніх товаровиробників, збалансовуючи обсяги імпорту та експорту з розмірами внутрішнього виробництва і споживання, попереджуючи ввезення контрабандних товарів, митна система сприяє забезпеченню ЕКБ.

Митна складова відіграє одну із ключових ролей у процесі забезпечення ЕКБ загалом та фінансової безпеки зокрема, оскільки спрямована на захист національних економічних інтересів у зовнішньоекономічній і фінансовій сферах одночасно. Особливості сучасного етапу розвитку, зокрема криза державності у сукупності із фінансово-економічною нестабільністю, породжують велику кількість чинників у сфері митно-тарифних відносин, що формують рівень ЕКБ та виводять ситуацію в державі та її регіонах за безпечні межі.

Проблеми функціонування митної системи та забезпечення ЕКБ завжди перебували у центрі уваги науковців, практиків, органів державного управління. Теоретичні та практичні аспекти становлення митної справи в Україні знайшли відображення в дослідженнях Бережнюка І. Г., Вишневського В. П., Волощенко Л. Ю., Гребельника О. П., Додіна Є. В., Єгорова О. Б., Іващук І. О., Каленського М. М., Крисоватого А. І., Науменка В. П., Пашка П. В., Пісного П. Я., Соколовської А. М., Терещенка С. С., Федосова В. М., Юрія С. І.

Серед вітчизняних та зарубіжних науковців, які вивчали проблеми моніторингу та забезпечення ЕКБ держави та її окремих складових, слід відзначити праці Барановського О. І., Бінька І. Ф., Варналія З. С., Воропая Н. І., Геєця В. М., Даниленка А. І., Жаліла Я. А., Кваснюка Б. Є., Ковальчука Т. Т., Кукліна О. А., Мизіна А. Л., Мокія А. І., Мунтіяна В. І., Недіна І. В., Новикової О. Ф., Сенчагова В. К., Сухорукова А. І., Татаркіна О. І., Точиліна В. О., Шлемка В. Т.

Утім у сучасній вітчизняній та зарубіжній науковій думці відсутня єдина методологічна основа щодо дослідження та оцінки рівня митної безпеки держави.

Мета та завдання статті

Метою статті є наукове обґрунтування методологічних підходів щодо оцінки рівня митної безпеки держави.

Одним із пріоритетних напрямів забезпечення ЕКБ України має стати посилення уваги до стану всіх складових, що формують її рівень, у тому числі митної. Дослідження митної складової фінансової безпеки держави як важливої соціально-економічної характеристики економічної системи вимагає розкриття її внутрішньої природи, з'ясування чинників, загроз, індикаторів, національних економічних інтересів у цій сфері, а також вивчення її місця та діалектичного взаємозв'язку з національною, економічною й фінансовою безпекою.

Виклад основного матеріалу дослідження

Стаття 6 Митного кодексу України визначає митну безпеку як стан захищеності митних інтересів України. Відповідно, митні інтереси України – це національні інтереси України, забезпечення та реалізація яких досягається шляхом здійснення державної митної справи [1].

На думку П. В. Пашка, під митною безпекою слід розуміти стан захищеності національних інтересів, забезпечення й реалізацію яких покладено на митні адміністрації країни, що дає змогу незалежно від будь-яких зовнішніх і внутрішніх загроз забезпечити здійснення митної справи. Відповідно під митною безпекою України пропонується розуміти стан захищеності національних інтересів України в митній галузі, який дає змогу в різних зовнішніх і внутрішніх умовах, незалежно від будь-яких загроз, забезпечити:

- переміщення через митний кордон товарів і транспортних засобів;
- здійснення митного регулювання, пов'язаного із встановленням та справлянням митних податків і зборів;
- застосування процедур митного контролю та митного оформлення товарів із застосуванням заходів із тарифного й нетарифного регулювання;
- проведення боротьби з контрабандою та порушенням митних правил, а також виконання інших покладених на митні органи завдань шляхом ефективної реалізації митної справи [2].

У науковій полеміці щодо місця поняття “митна безпека держави” у структурі ЕКБ ми є прихильниками думки про недоцільність “клонування” різновидів ЕКБ (навіть пожежна безпека має потужну економічну природу). Натомість науковий пошук доцільно спрямовувати на окремі складові восьми основних підвидів ЕКБ: виробничу, енергетичну, фінансову, зовнішньоекономічну, транспортну, продовольчу, інноваційну та соціальну безпеку. Таким чином, митна безпека разом із бюджетною, фіскальною, податковою є складовими фінансової безпеки держави.

До найважливіших національних економічних інтересів у сфері митно-тарифних відносин можна віднести:

- приєднання та адаптацію до міжнародної системи митних взаємовідносин;
- структурну перебудову митної системи, наближення її до суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності;
- зменшення впливу адміністративних бар'єрів на здійснення зовнішньоекономічної діяльності;
- створення умов для активізації розвитку економічних суб'єктів, вітчизняного науково-технічного й інноваційного потенціалів, підвищення конкурентоздатності національної економіки;
- упровадження дієвого механізму збереження й відтворення природних, трудових, інтелектуальних, енергетичних ресурсів і основних фондів на території держави, а також економічного стимулювання найефективнішого їх використання в межах країни;
- заохочення підприємств до ефективного зовнішньоекономічного співробітництва;
- забезпечення збалансованості структури зовнішньої торгівлі шляхом застосування прийнятих у міжнародній практиці заходів, що підвищить експортний потенціал, задовольнить потреби внутрішнього ринку, захистить вітчизняних товаровиробників .

До митних інтересів, захист яких забезпечує митну безпеку України, можна зарахувати:

- створення сприятливих умов для полегшення торгівлі;
- прискорення товарообігу й пасажиропотоку через митний кордон;
- своєчасне й повне справляння митних платежів;
- ефективну організацію боротьби з контрабандою й порушеннями митних правил та ефективного запобігання їм (у тому числі попередження та відвернення правопорушень);
- наближення митного законодавства України до світових вимог, розвиток міжнародного співробітництва в галузі митної справи;
- забезпечення конфіденційності інформації щодо суб'єктів ЗЕД;
- збільшення транзитної привабливості країни;
- недопущення ввезення на територію держави неякісних товарів, використання й споживання яких становить небезпеку для здоров'я населення;
- недопущення ввезення продукції низького морально-етичного змісту, зокрема такої, що пропагує міжнаціональні конфлікти, сепаратизм тощо.

Щодо методики оцінки рівня ЕКБ держави та її окремих складових, то сьогодні найбільшої популярності на практиці, а також у працях вітчизняних і зарубіжних науковців набув метод індикативного аналізу. Індикативний аналіз митної складової фінансової безпеки держави здійснюється шляхом порівняння фактичних і порогових значень індикаторів. Це надає можливість визначити економічний стан та проранжувати його за ступенем наближеності до кризової ситуації. Коли величина хоча б одного з індикаторів виходить за межі порогових значень, виникає передкризовий або кризовий стан. Безпечний рівень досягається за умови, що всі індикатори перебувають у межах своїх порогових значень, оскільки за цими межами економічна система країни втрачає здатність до динамічного саморозвитку, конкурентоспроможність на внутрішньому й зовнішніх ринках, стає об'єктом імпортової експансії, піддається негативному впливу корупції, криміналу, страждає від розкрадання національного багатства зсередини і ззовні.

У процесі використання методики індикативного аналізу або інших методичних підходів, рівень митної складової фінансової безпеки держави необхідно досліджувати через систему статистичних показників (індикаторів). Індикаторами рівня безпеки є реальні статистичні показники розвитку економіки країни, які найповніше характеризують явища й тенденції в економічній сфері. На нашу думку, крім цього, індикатори безпеки повинні володіти циклічною чутливістю, аби зміна значення індикатора однозначно вказувала на зміну тенденції в розвитку окремої складової національної економіки..

У сукупності індикаторів, які використовують для оцінки рівня безпеки держави та її складових, доцільно виділяти три їх типи:

- інтегральні індикатори – узагальнювальні показники, на основі яких робиться висновок про рівень безпеки держави та його зміну, а також про стан окремих складових ЕКБ;
- показники критеріального типу, які безпосередньо формують інтегральні та відіграють роль індикаторів загроз безпеці (можуть також називатися показниками першого рівня);
- додаткові показники моніторингу загроз, які опосередковано відображають стан економічних загроз.

У таблиці 1 згруповано індикатори митної складової фінансової безпеки держави, які доцільно враховувати при розрахунку інтегрального показника фінансової чи економічної безпеки держави.

Таблиця 1. Індикатори митної складової фінансової безпеки держави [3-5]

Показник	Зміст показника	Спосіб розрахунку
M_N	Номінальний рівень митного навантаження на економіку, %	$M_N = \frac{M_n}{ВВП} \cdot 100$, де M_n – надходження до державного бюджету від митних платежів (мито, акцизний збір, ПДВ); ВВП – валовий внутрішній продукт
M_R	Реальний рівень митного навантаження на економіку, %	$M_R = \frac{M_n}{ВВП - P - D} \cdot 100$, де P – продукція підприємств, що мають пільги; D – продукція домогосподарств
M_I	Митне навантаження на імпорт, %	$M_I = \frac{M_n}{I} \cdot 100$, де I – обсяг імпорту
M_{ZED}	Митне навантаження на суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності	$M_{ZED} = \frac{M_n}{K_{ZED}}$, де K_{ZED} – кількість суб'єктів ЗЕД
T_o	Частка оподаткованого товарообігу в його загальній сумі, %	$T_o = \frac{O_m}{T} \cdot 100$, де O_m – оподатковуваний товарообіг; T – загальна сума товарообігу
τ_b	Частка митних доходів у зведеному (державному) бюджеті країни, % Індикатор показує залежність бюджету країни від ефективності роботи митних органів	$\tau_b = \frac{M_n}{\sum D} \cdot 100$, де $\sum D$ – загальні доходи зведеного (державного) бюджету країни;
τ_M	Частка митних доходів у податкових доходах країни, % Індикатор детальніше за попередній демонструє внесок митної служби в сумарних надходженнях фіскальних органів	$\tau_M = \frac{M_n}{T_\Sigma} \cdot 100$, де T_Σ – сумарні надходження платежів до зведеного бюджету, що забезпечуються митницею й податковими органами.
R	Рівень збираності митних платежів Що ближче значення коефіцієнта збираності митних платежів до одиниці (100 %), то ефективнішою є робота митних органів щодо планування надходжень митних платежів та виконання планових завдань. Індикатор можна розраховувати і у розрізі окремих митних платежів.	$R = \frac{M_{факт}}{M_{план}} \times 100$, де $M_{факт}$ – фактичні надходження митних платежів; $M_{план}$ – планові надходження митних платежів.
K_m	Коефіцієнт справляння мита – порівняння коефіцієнта із середньозваженою ставкою митного тарифу країни дає уявлення про те, чи повною мірою надходять кошти від обкладання ввезним митом до бюджету відповідно до структури митного тарифу й товарної структури імпорту країни	$K_m = \frac{M_i}{I_m}$, де M_i – надходження до державного бюджету від імпортного мита; I_m – вартість імпортних товарів.

Додатковими показниками моніторингу стану митної складової фінансової безпеки держави можуть бути:

- структура митних платежів;
- середньоденне перерахування митних платежів;
- умовні нарахування митних платежів;
- кількість зафіксованих випадків контрабанди та порушення митних правил;
- кількість пілг та обсяги втрат бюджету від їх надання;
- оподатковуваний товарообіг;
- обсяги оформлених вантажів;
- кількість пасажирів, що перетнули митний кордон.

У своєму дослідженні Хомутенко В. П. і Запорожець О. Ф. [6] визначають окрему групу індикаторів оцінки ефективності роботи митних органів (моніторингу ефективності адміністрування митних платежів) (табл. 2).

Таблиця 2. Індикатори моніторингу ефективності адміністрування митних платежів

Найменування показника	Формула розрахунку
Коефіцієнт окупності адміністрування митних платежів з розрахунку на 1 грн, виділену державою на митну діяльність (K_{ena1}) I_{nn} – обсяг надходжень до державного бюджету від митних платежів I_{emo} – витрати на утримання адміністраторів	$K_{ena1} = I_{nn} / I_{emo}$
Коефіцієнт інтенсивності адміністрування митних платежів з розрахунку на одного працівника митної служби (K_{ena2}) I_{nn} – обсяг надходжень митних платежів до бюджету K_{mo} – загальна чисельність особового складу адміністраторів	$K_{ena2} = I_{nn} : K_{mo}$
Коефіцієнт результативності проведення контрольних заходів (κ_{nn}) KP_c – кількість виявлених порушень (одиниць) $ЗK_c$ – кількість проведених контрольних заходів (одиниць)	$\kappa_{nn} = KP_c : ЗK_c$
Коефіцієнт ефективності адміністрування митних платежів у разі зміни коду товарів згідно з УКТ ЗЕД (класифікаційні рішення) (κ_{km}) $ДН_{km}$ – сума додаткових надходжень митних платежів від класифікаційних рішень $З_{мп}$ – загальна сума надходжень митних платежів	$\kappa_{km} = ДН_{km} : З_{мп}$
Коефіцієнт ефективності адміністрування митних платежів у разі верифікації сертифікатів про походження товарів (країни походження) ($\kappa_{вер}$) $ДН_{вер}$ – сума додаткових надходжень митних платежів від верифікації сертифікатів $З_{мп}$ – загальна сума надходжень митних платежів	$\kappa_{вер} = ДН_{вер} : З_{мп}$
Коефіцієнт ефективності адміністрування митних платежів у разі коригування чисельного значення митної вартості товарів (κ_{mv}) $ДН_{mv}$ – сума додаткових надходжень митних платежів від коригування митної вартості $З_{мп}$ – загальна сума надходжень митних платежів	$\kappa_{mv} = ДН_{mv} : З_{мп}$
Коефіцієнт ефективності адміністрування митних платежів у результаті пост-аудиту ($\kappa_{амп}$) $ДН_{пак}$ – сума додаткових надходжень митних платежів за результатами пост-аудиту $З_{мп}$ – загальна сума надходжень митних платежів	$\kappa_{амп} = ДН_{пак} : З_{мп}$

На основі запропонованих індикаторів (див. табл. 1, 2) та офіційної статистичної інформації [7-9], проаналізуємо стан митної складової фінансової безпеки держави на сучасному етапі економічного розвитку (рис. 1).

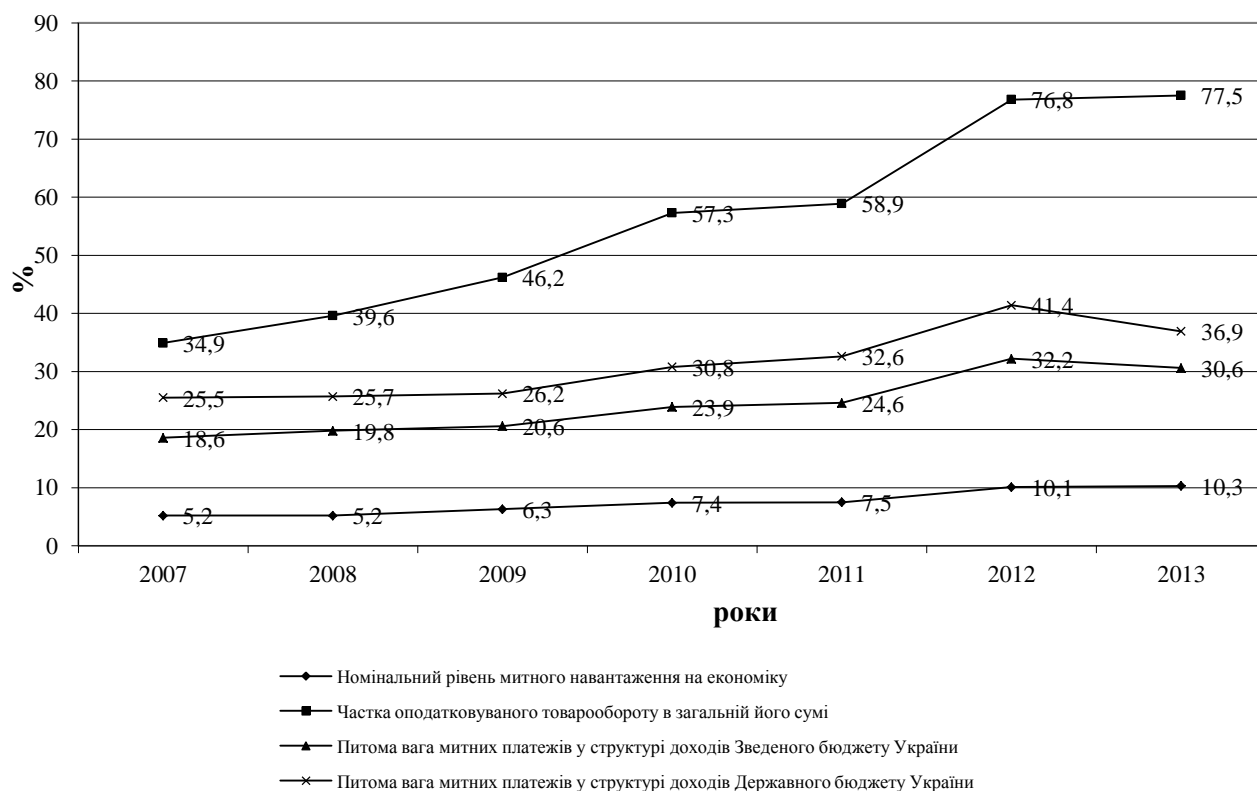

Рис. 1. Динаміка основних індикаторів митної складової фінансової безпеки України у 2007–2013 рр., %

З проведеного дослідження можна зробити висновок, що останніми роками спостерігається поступове зростання митного навантаження на національну економіку з 5,2 % у 2007 році до 10,3 % у 2013 році. Також у аналізованому періоді спостерігалася тенденція до поступового збільшення частки митних платежів у дохідній частині Державного та Зведеного бюджетів України, що свідчить про підвищення ролі митних органів у формуванні бюджету. Позитивним можна вважати і зростання частки оподаткованого товарообігу в загальній сумі зовнішньоторговельного обороту з 34,9 % у 2007 році до 77,5 % у 2013 році.

У перспективі подальших наукових досліджень доцільно провести аналіз стану митної безпеки України за допомогою інших індикаторів, а також здійснити розрахунок інтегрального показника митної безпеки України.

Список літератури

1. Митний кодекс України [Текст] від 13 березня 2012 року № 4495-VI.
2. Пашко, П. В. *Понятійний апарат системи забезпечення митної безпекоспроможності* [Текст] / П. В. Пашко // *Актуальні проблеми економіки*. – 2009. – № 4 (94). – С. 62–68.
3. Мартинюк, В. П. *Фінансові аспекти розбудови митної системи в інтересах економічної безпеки України* [Текст]: [монографія] / Мартинюк В. П. – Київ: Кондор, 2011. – 326 с.
4. Мартинюк, В. П. *Митна система та економічна безпека держави: теорія і методологія*: [монографія] / Мартинюк В. П. – Тернопіль: Астон, 2010. – 256 с.
5. Мартинюк, В. П. *Митна складова економічної безпеки держави: чинники, загрози та індикатори* [Текст] / В. П. Мартинюк // *Наука молода*. – 2009. – №11. – С. 118–123.
6. Хомутенко, В. П. *Система адміністрування митних платежів: теорія та практика функціонування* [Текст]: [монографія] / В. П. Хомутенко, О. Ф. Запорожець. – Одеса: Друкарський дім, Друк Південь, 2013. – 176 с.
7. *Офіційний веб-сайт Міністерства фінансів України* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.minfin.gov.ua>.
8. *Офіційний веб-сайт Державної служби статистики України* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
9. *Офіційний веб-сайт Міністерства економічного розвитку і торгівлі України* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.me.gov.ua>.

References

1. *Customs Code of Ukraine. March 13, 2012 Number 4495-VI. (2012).*
2. *Pashko, P. V. (2009). Conceptual apparatus system of customs security. Actual problems of economy, 4 (94), 62-68.*
3. *Martyniuk, V. P. (2011). Financial aspects of the development of the customs system in the interests of economic security of Ukraine. - Kyiv: Condor.*
4. *Martyniuk, V. P. (2010). Customs system and economic security of the state: Theory and Methodology. - Ternopil: Aston.*
5. *Martyniuk, V. P. (2009). Customs component of economic security: factors, threats and indicators. Young Science, 11, 118-123.*
6. *Homutenko, V. P. , Cossack, A. F. (2013). System for customs duties: Theory and Practice functioning. - Odessa: Printing house Printing South.*
7. *The official web site of the Ministry of Finance of Ukraine. Retrieved April 15, 2014, from : <http://www.minfin.gov.ua>.*
8. *The official website of the State Statistics Service of Ukraine. Retrieved April 15, 2014, from : <http://www.ukrstat.gov.ua>.*
9. *The official website of the Ministry of Economic Development and Trade of Ukraine. Retrieved April 15, 2014, from : <http://www.me.gov.ua>.*

Стаття надійшла до редакції 30.04.2014 р.